

כה. בעניין טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש

גזירת הוצאה וכן לסלק אפר כדי לאפות מותר מהאי טעמא".

אולם, הריטב"א (עירובין דף לד ע"ב ד"ה באוירא) חולק, ומתיר רק על ידי טלטול מן הצד:

ומסתברא דמתני' ליכא ראיא כלל, דהיינו טעמא דמתני' מפני שכיון שניתנו הלבנים האלו בכאן לסתום ולהיות כעין דלת והסתימה היא בענין שמותר לפתוח אותה הרי אין העפר והלבנים מוקצין, ומעתה אין לנו ראיא להתיר טלטול האפר ביו"ט אלא אם כן הוא בטלטול מן הצד דלא שמיא טלטול לצורך אוכל נפש ואפילו בשבת כדאיתא במסכת שבת בכמה דוכתי.

הרי שלדעת הריטב"א טלטול מוקצה ביום טוב לצורך אוכל נפש דינו כשבת, ומותר רק באופן של טלטול מן הצד. וצריך להבין את טעמו של הריטב"א, והרי לכאורה אין לאסור טלטול משום הוצאה ביום טוב.

הסבר הדבר הוא, משום דבמוקצה יש שני איסורים, איסור אכילה ואיסור טלטול, ולכל איסור יש מקור נפרד. לגבי איסור אכילה, כתב רש"י (ביצה דף ב ע"ב ד"ה דאמר רבה) דבפסחים לומדת הגמרא מ'והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו' שמוקצה הוא מדאורייתא.³ אמנם הגמרא בפסחים (דף מז ע"ב) דוחה את הסברא שמוקצה מן התורה,

3 ובשיטה מקובצת שם הבין שלרש"י מוקצה הוא מן התורה, וכתב: "וכתב רש"י בהגהה דמאן דאית ליה מוקצה יליף מוהכינו וה"מ במידי דחזי למיכל וכו' ופי' לפי שאין מוקצה מן התורה אלא בדבר הראוי לאכילה".

א

לדעת התוספות, התירו טלטול מוקצה משום אוכל נפש (מסכת ביצה דף כח ע"ב ד"ה גריפת, דף ח ע"א ד"ה אמר ודף לא ע"ב ד"ה אמר), וכן דעת הריב"א (הובא בריטב"א עירובין דף לד ע"ב ד"ה באוירא), שהביא ראיא גם "ממנהגינו שאנו מסיקים על גבי האפר שהוסק ביום טוב שהוא מוקצה ומטלטלין אותו לצורך אוכל נפש",¹ וכן הוכיח מהגמרא בעירובין שם, המעמידה את המשנה: "נתנו במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב" באוירא דליבני, דמכאן שמותר לטלטל את הלבנים והעפר לצורך האוכל. וכן משמעות דברי הרמב"ם (הלכות יום טוב פרק א' הלכה יז): "וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום טוב אלא לצורך אכילה וכיוצא בה". הטעם להיתר הטלטול הוא משום שטלטול מוקצה אסור משום הוצאה, כמבואר בביצה (דף לז ע"א): "אטו טלטול לאו צורך הוצאה", וכתב רש"י שם: שתחילת הוצאה על ידי טלטול וכל מה שגזרו אינו אלא משום הוצאה.² וכיון שמותר להוציא לצורך אוכל נפש, לכן גם טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש מותר. ובקהלת יעקב (לבעל החוות דעת, חידושי או"ח סימן תק"ט) כתב שטעם הטלטול הוא משום הוצאה, "ולפי זה לטלטל אבנים לצורך נטילת פירות מותר דחשיב צורך קצת, דהוצאה מותר בכה"ג משום מתוך וכ"ש טלטול שהוא רק משום

1 וכן במדרכי עירובין (סימן תפט) הביא כך בשם ריב"א.

2 וכן בשבת (דף קכד ע"ב) וכן בהשגות הראב"ד הלכות שבת (פרק כד הלכה יג).

אבל בכל אופן יש אסמכתא למוקצה דאכילה מ'והכיננו את אשר יביאו'.⁴ לעומת זאת, טלטול מוקצה אסור משום הוצאה, כפי שהבאנו לעיל, וכן באר באריכות החתם סופר (הקדמה לחידושיו במהדורא בתרא לביצה).

אולם, טעם הוצאה ניחא לגזירת הכלים שנגזרו בימי נחמיה בן חכליה (שבת דף קכג ע"ב), וכן לצרורות ואבנים,⁵ אך ייתכן שיש טעם נוסף לאיסור טלטול, משום שצריך הכנה לטלטול כפי שצריך הכנה לאכילה. ובקהלת יעקב שם כתב, שגם הנאה ממוקצה אסורה משום הכנה, ולכן אסור לכסות פשיטדא באפר צונן רק באפר חם.⁶ ונפקא מינה להיתר הטלטול

לצורך אוכל נפש, דאם יש גדר של הכנה גם בטלטול, הרי שלא ניתן להחזיר ביום טוב טלטול לצורך אוכל נפש, שהרי משום הכנה אנו אוסרים גם אוכל עצמו. ונראה, שדעת הריטב"א היא אכן שטלטול מוקצה נאסר גם משום הכנה, וממילא לא ייתכן להחזיר טלטול ביום טוב לצורך אוכל נפש, שהרי מוקצה של הכנה לא הותר ביום טוב.

לשיטת התוספות והפוסקים שלא כריטב"א, ומתירים טלטול מוקצה ביום טוב לצורך אוכל נפש, יש לברר האם הם חולקים לגמרי על סברא זו, שיש גם יסוד של איסור הכנה בטלטול מוקצה, או שגם הם סוברים שיש יסוד של הכנה, אלא שלדעתם טלטול הותר משום שמחת יום טוב לצורך אוכל נפש. ונפקא מינה, האם היתר הטלטול הוא בגדר של הותרה, או שהותר רק משום שמחת יום טוב. בתוספות (ביצה דף ח ע"א ד"ה אמר) כתבו שהתירו "בשביל אוכל נפש ושמחת יום טוב", וכן המגן אברהם (סימן תק"ט ס"ק ט"ו) הביא את הים של שלמה שכתב שההיתר בטלטול לצורך אוכל נפש הוא "דווקא מה שצריך ליה טובא מותר משום שמחת י"ט, אבל לא בכל אוכל נפש", ומשמע שזו דחייה לצורך. אבל מלשון הרמב"ם (הלכות יום טוב פרק א' הלכה יז): "וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום טוב אלא לצורך אכילה וכיוצא בה", ולא הזכיר שזה רק משום שמחת יום טוב, משמע שלא נאסר לצורך אכילה.

ויש להעיר על הרמ"א בשו"ע, שכתב פעמיים דין זה של היתר הטלטול לצורך אוכל נפש: בסימן תק"ט כתב "ומותר לטלטל מוקצה

4 וכן כתב הריטב"א בעירובין (דף מו ע"ב) שפסוק זה הוא אסמכתא למוקצה. וכן בפרי מגדים בפתיחה כוללת להלכות מוקצה ובקהלת יעקב שם, וכן כתב המשנה ברורה (סימן ש"י ס"ק ט"ז) בהסבר מיגו דאתקצאי: "דעיקר הכנה מבעוד יום בעי, כדכתיב והיה ביום הששי והכיננו את אשר יביאו, וזה הלא בתחלת כניסת היום הוקצה מלהשתמש בו".

5 כפשטות דברי הגמרא בביצה (דף יב ע"א), שלא ייתכן שבית שמאי ובית הלל במשנה שם חולקים אם יש עירוב והוצאה ליום טוב: "מתקיף לה רב יוסף אלא מעתה ליפלגו באבנים".

6 וברמב"ן במלחמות בריש ביצה משמע שנקט טעם הכנה גם לגבי איסור טלטול שפוד שצלה בו בשר ושברי כלים, שכתב: "וכל עיקר לא דברו חכמים במוקצה אלא כדי שיברור ויזמין לעצמו צרכיו בערב יום טוב ולא יצטרך למחר לחזור ולטרוח בסעודה שמא יבא לעשות בה מלאכה או טלול האסורין לו וסמכוה למקרא והכיננו". ועיין עוד במגן אברהם (סימן תקט"ו ס"ק ב') ובפרי מגדים בפתיחה להלכות יום טוב, החלק השני אות יא, ומשמע שזו מחלוקת הרי"ף והרא"ש עם היש"ש. ועיין בפני יהושע שבת (דף

מד ע"א), שהוכיח שכל טלטול מוקצה, ואפילו בכלים, יש בו גם טעם הכנה.

פרק בכל מערבין, וכן הוא דעת רבינו פ"א מהלכות אלו, וכמ"ש הרב מג"א יע"ש, ואם כן שפיר שייך טעם מתוך בטלטול המת, דמתוך שהותרה טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך, כין דאיכא צורך היום קצת. ומ"ש דהא אפילו לאכיל לא התירו מוקצה, כבר כתבנו דדווקא אכילה עצמה לא התירו, אבל טלטול מוקצה התירו.

לדעת הרשד"ם, אם כן, אין אומרים בטלטול מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך, בעוד שלדעת שער המלך ניתן להתיר טלטול ביום טוב על פי דין מתוך, ולכן לדעתו התירו טלטול מת ביום טוב ראשון כשנקבר על ידי עממין. ונראה, שמחלוקת זו תלויה בחקירה לעיל, האם היתר טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש לא נאסר כלל, או שהותר משום שמחת יום טוב. דהנה הפני יהושע בביצה (דף י"ב ע"א ד"ה דאי ב"ה) הקשה:

תקשי למאי דקי"ל הלכה כרבי יהודה דמכשירי אוכל נפש נמי מותרין, דהכי מסקינן לקמן פרק אין צדין [כ"ח ע"ב], וא"כ אין לך מלאכה שאסורה מן התורה דכולהו שייכי במכשירי אוכל נפש, כדאמרינן שפור שנרצף וגריפת תנור דהוי בונה וסותר וכן כל המלאכות לבר מזריעה דוק ותמצא ואם כן אי בהני נמי אמרינן מתוך לא תעשה כל מלאכה מאי עבדית ליה?

ותירץ בספר מלאכת יום טוב (סימן ב' אות ה') על פי דברי הר"ן בביצה (דף ט ע"ב בדפי הרי"ף), שהיתר בישול אוכל נפש ביום טוב אינו בגדר של דחייה, שהרי הותר אפילו אפשר לעשותו מערב יום טוב. ולכן לדעת הר"ן, גם ריבוי בשיעורים ביום טוב מותר, וכל שהוא מרבה על העיקר מותר, ובלבד שיהא

לצורך אוכל נפש ושמחת יום טוב, וצויין שם למרדכי בפרק בכל מערבין ולתוספות בביצה. ועוד כתב הרמ"א (בסימן תקי"ח סעיף ג'): "ולצורך אוכל נפש מותר לטלטל הכל אפילו מוקצה", וצויין לרמב"ם ולמרדכי בפרק בכל מערבין, ובדרכי משה שם על דברי הבית יוסף, שכתב בשם הרמב"ם שאסור לטלטל מוקצה גם ביום טוב אלא לצורך אכילה, ציין בעירובין למרדכי. וצריך עיון, שבסימן תק"ט כתב שהיתר הוא לצורך שמחת יום טוב, אבל בסימן תקי"ח כתב סתם: "ולצורך אוכל נפש מותר לטלטל הכל אפילו מוקצה".

ב

נראה, שנפקא מינה משאלה זו, נוגעת למחלוקת מהרשד"ם ושער המלך אם ניתן לומר מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך בטלטול מוקצה. לגבי דין מת ביום טוב ראשון, שנפסק שיתעסקו בו עממין (ביצה דף כב ע"א), הביא הרשד"ם (או"ח סימן כ"ב) בשם ראב"ן, שמותר לישראל להלביש את המת ולהניחו בקבר, ובטעם ההיתר כתב הרשד"ם, שאין אומרים בטלטול מוקצה מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה לצורך קצת:

וטעם מתוך כו' לא שייך אלא להתיר הוצאה דהוי מלאכה גמורה והוי שלא לצורך י"ט, אבל לטלטול מוקצה לא שייך טעם זה, דהא אפי' לאכול בשביל שמחת י"ט לא התירו מוקצה, אע"פ שאוכל נפש התירה התורה כל מלאכה, עם כל זה לא רצו הם להתיר שום מוקצה, וא"כ לא שייך טעם מתוך.

אבל שער המלך (הלכות יום טוב פ"ב הי"ח) תמה על הרשד"ם:

ויש לתמוה עליו, שהרי טלטול מוקצה מותר לצורך אוכל נפש, כמ"ש התוספות והמרדכי

לטלטלו ביום טוב אלא לצורך אכילה וכיוצא בה, משמע שלצורך אכילה לא נאסר כלל, ולכן הוסיף הרמב"ם: "כיוצא בה", שמותר גם לצורך אחר שלא אוכל נפש, ומשמע כשער המלך, שאומרים מתוך גם בטלטול.

ג

והנה, המהרש"א (ביצה דף לג ע"א ד"ה אין סומכין) ס"ל דהא דהתירו טלטול לצורך אוכל נפש היינו דווקא עצם הטלטול, כגון לסלק את האפר מהתנור, אך לא התירו שימוש במוקצה, ולכן מבואר בגמרא (ביצה דף לג ע"א) שאין סומכין את הקדירה בבקעת שהיא מוקצה, וכן כתב המגן אברהם (סימן תק"ט ס"ק טו). ועל כורחך פירוש איסור השימוש הוא טלטול לשימוש, ולא שימוש ללא טלטול⁷, שהרי מותר להשתמש במוקצה כשאינו מזיזו. וכן שיטת הרמב"ן והר"ן לגבי נוכרי שעשה כבש (שבת קכב ע"א), שאף אם הכבש מוקצה, מותר לישראל לירד בו, דמשתמש בעלמא הוא וכיושב על האבן דמי: "הא דתנן בכבש ירד אחריו ישראל. דווקא בכבש וכיוצא בו דליכא משום מלאכה דלצורך גוי נעשית, וליכא משום מוקצה דמשתמש בעלמא הוא וכיושב על האבן דמי".

היתר שימוש במוקצה ללא טלטול עולה גם מגרסת רש"י לפי המגן אברהם בגמרא בשבת (דף קכה ע"ב):

דכי אתא רב דימי אמר רבי חנינא ואמרי לה אמר רבי זירא אמר רבי חנינא: פעם אחת

7 ועיין בשו"ע הגר"ז (סימן תק"ט בקו"א ס"ק ג') שכתב שמשמע בגמרא ביצה שאין מטלטלין ביצה לסמוך בה כרעי המטה, ומשמע דווקא אם מטלטלה, דאם אינו מטלטלה שפיר דמי לסמוך בה.

בטורח אחד. לפי זה במכשירין, שרבי יהודה הכשיר רק כשאי אפשר לעשותם מערב יום טוב, הרי ההיתר הוא בגדר דחוייה ולא בגדר הותרה, ולכן אין אומרים מתוך במכשירין, כיון שאין זה היתר גמור. וכן נראה לומר בדעת הרשד"ם, שההיתר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש אינו בגדר של דבר שלא נאסר כלל, אלא היתר משום שמחת יום טוב, ולכן אין אומרים מתוך שהותר טלטול לצורך אוכל נפש הותר שלא לצורך. אבל דעת שער המלך שטלטול מוקצה לצורך אוכל נפש לא נאסר כלל, ולכן אפשר לומר מתוך שהותרה גם לגבי הטלטול ולא רק לגבי הוצאה.

ונראה, שדעת התוספות בכתובות (דף ז ע"א ד"ה מתוך) כרשד"ם, שכתבו דהא דכופה כלי על חמץ שמוצא ביום טוב ואינו שורפו, הוי משום מוקצה דאסור לטלטלו. ובבית יעקב (לבעל החוות דעת) הקשה שתי קושיות על התוספות: א. הרי דעת התוספות שמותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש, ואם כן אפילו אם מוקצה בטלטול הוא מדאורייתא, היה מותר לצורך אוכל נפש ולכל צורך היום קצת מטעם מתוך, וכל שכן בדבר שאין איסורו רק מדרבנן? ב. הרי מוקצה אסור מטעם הוצאה, והוצאה מותרת בצורך היום קצת מטעם מתוך, ואם כן מדוע ייאסר טלטול גזירה אטו הוצאה? לכן צריך לומר בדעת התוספות, שיש איסור הכנה גם בטלטול, אלא שהותר משום שמחת יום טוב גם לטלטל לצורך אוכל נפש משום שמחת יום טוב. וכיון שאיסור ההכנה שבמוקצה רק נדחה לצורך ולא בגדר של היתר גמור, ממילא לא שייך לומר כאן מתוך. אבל מדברי הרמב"ם (הלכות יום טוב פרק א' הי"ז) שכתב: "וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור

ואם לאו אסור", וכתב המגן אברהם, שגם לדעת הרמב"ם מותר להשתמש במוקצה אם אינו מזויז, ומה שהרמב"ם אסר לשבת על אבנים אם לא למדום, משום שמירי באבנים שאינן גדולות וכשיושב עליהם הוא מזויז. והקשה המגן אברהם, הרי הקש שעל גבי המיטה מנענעו בגופו ומותר לשכב עליו (שבת דף קמא ע"א), והטעם משום שטלטול מן הצד לא שמיה טלטול, ואם כן מדוע אסור לשבת על גבי אבנים אף אם הוא מזויז על ידי הישיבה, והרי זה טלטול מן הצד? ולפי דברינו, שאיסור הטלטול לשימוש הוא בגדר של הכנה, יש לומר שכיון שהוא משתמש על ידי מעשה, אף אם המעשה הוא טלטול מן הצד, אסור כיון שאינו מוכן.

אלא שכל זה נכון אם נאמר שהקש שעל גבי המטה מנענעו בגופו כדי שלא יפריע לשכיבה, אבל אם מנענעו בגופו כדי לשכב עליו אסור, כיון ששימוש כזה אסור, כפי ההסבר האמור. פירוש זה ייתכן לומר בדעת הרמב"ם, שכתב (הלכות שבת פרק כ"ה הלכה כ"ב) סתם את לשון המשנה: "הקש שעל גבי המטה לא ינענעו בידו אבל מנענעו בגופו", אבל רש"י על המשנה כתב: "ובא לשכב עליו ומנענעו כדי שיהא צף ורך לשכב", ולרש"י מוכח שגם שימוש באופן של טלטול מן הצד מותר, ושלא כמו הסברא שכתבנו. אלא שלדעת רש"י יש לומר, שאיסור השימוש אינו משום הכנה, אלא איסור טלטול, וכצד השני שכתבנו, ולכן כלאחר יד מותר גם אם מזויז. ולכן לרש"י היתר האבנים על ידי הלימוד הוא כדי שיוכל לטלטלם כדי לשבת (וכן כתב המשנה ברורה סימן ש"ח ס"ק פ"ח). וכן נראה להוכיח, שהרי לשיטת רש"י מותר לשרוף ביום טוב כלי

הלך רבי למקום אחד ומצא נדבך של אבנים, ואמר לתלמידיו: צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר, ולא הצריכן רבי למעשה. ורבי יוחנן אמר: הצריכן רבי למעשה. מאי אמר להו? רבי אמי אמר: צאו ולמדום אמר להו. רבי אסי אמר: צאו ושפשפום אמר להו.

וכתב רש"י שם בד"ה צאו ולמדום:

צאו ולמדום - סדרו אותם והשיבום, כדי שלא נצטרך ליגע בהם למחר, לפי שאין הזמנה במעשה [כל דהו] מועלת לאבן לעשותה כלי, ור' אמי לטעמיה, דאמר לעיל: אין אבן נעשית כלי בהנחה.

גרסת המהר"ם ברש"י "אפילו במעשה כל דהו מועלת", ופירוש גרסה זו היא שהזמנה על ידי מעשה מועילה להפקיע מידי מוקצה, ולכן למדום כדי שישבו עליהם אף שלא יהיו מוקצה. אבל לפי גרסת המגן אברהם (סימן ש"ח ס"ק מ"א) כתוב ברש"י "שאיין הזמנה מועיל לאבן לעשות כלי", היינו שההיתר הוא כדי לטלטלה, ומזה הוכיח שמותר לישב עליהם אע"פ שהם מוקצים.

אלא שיש לדון, האם איסור הטלטול לשם שימוש, שהוכיח המהרש"א שאסור, הוא משום איסור הכנה שבמוקצה, אלא שללא טלטול מותר ליהנות מהמוקצה משום שאיסור הכנה נאסר רק על ידי מעשה של שימוש; או שטלטול לצורך השימוש אסור משום שהוא טלטול חמור יותר, ולכן לא הותר גם לצורך אוכל נפש. אם נאמר שגדר האיסור הוא משום שימוש על ידי טלטול בדבר שאינו מוכן, אפשר ליישב מה שנשאר המגן אברהם בצריך עיון על הרמב"ם. הרמב"ם כתב (הלכות שבת פרק כ"ה הלכה כ"א): "נדבך של אבנים שחשב עליו מבעוד יום, אם למדום מותר לישב עליהן למחר

דאית ליה מוקצה, והאמוראים שאוסרים תלמידי דרב הוו ורב סבר לה כרבי יהודה במוקצה, אבל אנן קי"ל כרבי שמעון. והביא המהרש"א, שמקשים על רש"י שהרי בגמרא שבת (דף קכח ע"א) אומרת הגמרא שרב סבר כרבי שמעון לגבי טלטול:

איתמר: בשר מליח מותר לטלטלו בשבת; בשר תפל, רב הונא אמר: מותר לטלטלו, רב חסדא אמר: אסור לטלטלו. רב הונא אמר: מותר לטלטלו? והא רב הונא תלמיד דרב הוה, ורב כרבי יהודה סבירא ליה, דאית ליה מוקצה! במוקצה לאכילה סבר לה כרבי יהודה, במוקצה לטלטול סבר לה כרבי שמעון.

ומיישב המהרש"א, שברטיבא אסור להסיק, משום שזהו שימוש, ושימוש דינו כאכילה ולא כטלטול, ובזה פסק רב כרבי יהודה דאית ליה מוקצה, אבל בטלטול פסק כרבי שמעון. אלא שדברי המהרש"א שהביא את המקשים לרש"י, היינו שמייחסים לרש"י דהפירוש בגמרא שבכל טלטול סבר רב כרבי שמעון. אבל לפי הרמב"ן והרשב"א (שבת דף קכח ע"א) רק בדבר שראוי לאכילה סבר רב כרבי שמעון, ולא בכל מוקצה, וזה נכון לפי הגרסא ברש"י "בשר טפל", שהוא ראוי לאכילה ובו סבר רב הונא כרבי שמעון. ולפי זה קושית המהרש"א לא קשה, שהרי בטלטול של רטיבא פוסקת הגמרא בביצה הלכה כרבי יהודה גם לטלטול. אבל תירוצו של המהרש"א נחוץ לדעת הרי"ף, דגורס שם "בשר תפוח", ועל כורחך הרי מדבר בטלטול של דבר שלא ראוי לאכילה, וס"ל לרב הונא שמתיר לטלטלו, ואם כן קשה קושיית הראשונים הנ"ל מכרכי דוזוי

מוקצה, כפי שכתב בשער הציון (סימן תק"א ס"ק לא), שמרש"י (שבת דף קכ"ד ע"ב ד"ה מסיקין) משמע קצת דכל שאינו מזיו המוקצה ממקומו, אף שמדליקו בידים, לית לן בה. ונראה שכוונתו, משום שלפי רש"י הבעיה של מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים היא רק משום שמטלטל ונותן לתוך האור, ולכן כתב שמרש"י משמע שאם אינו מטלטל מותר להדליק. וכן משמע ברש"י (ביצה דף לב ע"א), לגבי הא דמסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים, שכתב: "מסיקין בכלים דבני טלטול נמי נינהו, ומטלטלן נמי להסיקן. אין מסיקין בשברי כלים, שנשברו ביום טוב, דהשתא לא חזי לטלטול", ומשמע, שכל הדיון הוא לטלטלם כדי להסיק, אבל אם אינו מזיזן מותר אף להדליק. ואם כן, ודאי דעת רש"י כגרסת המגן אברהם, שמתיר לשבת על אבנים כשאינו מזיזן. אלא שלפי הבנה זו ברש"י, שמתיר להסיקן במקומן, קשה מדברי הגמרא (שבת דף כח ע"ב) לגבי פתילה שיש בה ג' על ג' מצומצמות, שכיון דאדליק ביה פורתא הויה ליה שבר כלי, וכי קא מדליק בשבר כלי קמדליק. ועיין בבית הלוי, שתירץ דרש"י רוצה לאסור אפילו אם מרבה עליהם עצים וההדלקה נעשית ברוב ואז אסור לטלטלם, אבל לשורפם בפני עצמם ודאי אסור; ובשער הציון שם נשאר בצריך עיון.

ד

המהרש"א הנ"ל כתב בפירוש, שלהשתמש בדבר המוקצה כסמיכת קדירה בבקעת, אסור לטלטל, דתשמישו וטלטולו הוי כעין אכילתו דאסור. ובזה יישב את מה שמקשים לרש"י שפירש על הגמרא (ביצה דף לג ע"א): "הלכתא יבשתא שרי ריטבתא אסור", וכתב רש"י שהך הלכתא איקבע אליבא דמאן

כמו האכילה באוכל. וכתב רע"א שיפה אמר, וכדבריו מפורש בחידושי הרשב"א (שבת דף קכח ע"ב). כוונתו, כפי הנראה, שמהרשב"א הנ"ל משמע שרק במידי דאכילה ניתן לחלק ולאסור אכילה ולהתיר טלטול כרבי שמעון. ולפי דברים אלו, אין לחלק בין שימוש לבין טלטול במידי דלאו בר אכילה. וכן לכאורה משמע בלשון החידושים המיוחסים לריטב"א, שכתב שרב פסק כרבי שמעון "ה"מ בדבר הראוי לאכילה דהיינו לאסור אכילתו אבל טלטולו שרי. אבל במה שאינו עומד לאכילה טלטולו אסור דאי לא לא אסרינן ליה במידי", ולכאורה הרי גם בדבר שאינו עומד לאכילה ניתן לחלק בין שימוש לבין טלטול, ומשמע שלא כמהרש"א שמחלק בין שימוש במוקצה ובין טלטול במוקצה.

והנה, מלשון הרשב"א: "דיו שאסרתו באכילה", מוכח שגם לגבי טלטול יש יסוד הכנה וכמו שכתבנו לעיל, שאם לא כן, מה הקשר בין אכילה וטלטול, ומדוע אם נאסור עליו באכילה משום הכנה לא נוכל לאסור עליו טלטול ומשום הוצאה? על כרחך, שלרשב"א גם בטלטול יש משום איסור הכנה וצריך הכנה גם לטלטול. אלא שיש לשאול, מדוע באמת לא נאסור משום הוצאה? ונראה, דיש חילוק בין מוקצה דאוכלין ומוקצה דכלים. דהנה נפסק בשולחן ערוך (סימן שח ס"ד):

כלי שמלאכתו להיתר, מותר לטלטלו אפי' אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או יגנב; אבל שלא לצורך כלל, אסור לטלטלה. כתבי הקודש ואוכלין, מותר לטלטלם אפי' שלא לצורך.

בטעם החילוק בין כלי שמלאכתו להיתר ובין אוכלין ומשקין כתב בבאור הגר"א,

(שבת דף יט ע"א),⁸ שרב אסר בטלטול. ולשיטת הרי"ף צריך לומר כתירוץ המהרש"א, שבכרכי דזוגי זהו שימוש, ושימוש הוא כאכילה, אבל בשר תפוח זהו טלטול גרידא ומותר.

ה

הגמרא (שבת דף קכח ע"א) אומרת שרב סובר כרבי יהודה דאית ליה מוקצה, רק במוקצה דאכילה, אבל במוקצה לטלטל סבר כרבי שמעון. וכתב שם הרשב"א:

פירש רש"י ז"ל, באיסור אכילת מוקצה סבר לה כר' יהודה שאסור לאכלו אבל מותר לטלטלו דדי לו שאסרתו עליו באכילה אלא מותר לטלטלו כרבי שמעון, ויש מקשים והא אמרינן בשלהי פרק קמא ("ט ע"ב) בכרכי דזוגי דרב אסר, וי"ל דדבר שעומד לאכילה הוא דשרי לטלטלו משום דדי לו שאסרתו באכילה, אבל במה שאינו עומד לאכילה סבירא ליה כרבי יהודה.

ובביאור סברת הרשב"א "דדי לו שאסרתו עליו באכילה", מצאנו שרמז לזה רע"א (בחידושו בריש מסכת ביצה), שכתב בשם חכם אחד דאם יהיה הפירוש שבית הלל כרבי יהודה רק לעניין אכילה ולא לעניין טלטול, מכל מקום זהו רק במידי דאכילה, דאין עיקר הנאתו מהטלטול, אבל במידי דלאו בר אכילה, דעיקר הנאתו התשמיש, אסור הטלטול

8 ובתוספות שם תרצו, שכרכי דזוגי הם מוקצים מחמת מיאוס, אך הרי"ף לא מפרש דמיירי במוקצה מחמת מיאוס, משום שהרי"ף שם גרס: "הני כרכי דזוגי", ופירש הרי"ף שהם מחצלות כרוכות ומונחות לסחורה ונקשרות שתיים שתיים ונקראות זוגי, ואם כן עדיין קשה קושיית התוספות.

שייך שפיר לומר דיו שאסרתו באכילה, ואין צורך לאסור גם טלטול. אבל כלים, שאיסורם הוא מגזירת נחמיה ובגלל הוצאה, הרי שאיסור השימוש ואיסור הטלטול הם אותו איסור, ולכן לא נחלק בהם בין שימוש לבין טלטול, לפי הרשב"א הנ"ל.

אבל יש לומר, שמכל מקום חילוקו של המהרש"א בין טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש ובין שימוש במוקצה, נכון אף לדברי הרשב"א, שכתב שחילוק בין אכילה וטלטול ניתן לומר רק במידי דאכילה. על פי מה שאמרנו, שניתן לומר שהיתר הטלטול לצורך אוכל נפש הוא רק דחייה משום שמחת יום טוב, יש לומר שאמנם כתב הרשב"א שלא ניתן לחלק ולפסוק במידי דלאו בר אכילה בשימוש כרבי יהודה ובטלטול כרבי שמעון, אבל גם אם נפסוק כרבי יהודה במוקצה בדבר דלאו בר אכילה, מכל מקום טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש ביום טוב התירו חז"ל גם לשיטת רבי יהודה משום שמחת יום טוב ואוכל נפש, ואין צורך לומר שטלטול נאסר רק משום הוצאה ולכן הותר. ולפי זה, דברי המהרש"א לחלק בין טלטול לבין שימוש נכונים לכולי עלמא.

שמקורו של חילוק זה הוא מן הברייתא בגמרא (שבת דף קכג ע"ב):

תנו רבנן: בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת: מקצוע של דבילה, וזוהמא ליסטון של קדרה וסכין קטנה שעל גבי שלחן. התירו, וחזרו והתירו, וחזרו והתירו, עד שאמרו: כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן מסר הגדול ויתד של מחרישה... אלא אמר רבא: התירו דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו ובין לצורך מקומו, וחזרו והתירו מחמה לצל, וחזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין, מחמה לצל לא.

וביאר הגר"א, שבגמרא נאמר שחזרו והתירו מחמה לצל, אבל לא אמרו שהתירו שלא לצורך כלל. והיינו שכלים היו בכלל הגזירה ולכן שלא לצורך כלל אסורים בטלטול, אבל כתבי הקודש ואוכלין לא נכללו בגזירה כלל, ולכן מותרים בטלטול שלא לצורך כלל. וכן בר"ן על הרי"ף שם כתב: "אבל כתבי הקודש ואוכלין שלא נאסרו מעולם". אם כן, טלטול של אוכלין לא נאסר משום גזירת נחמיה בן חכילה, ולא מגדר הוצאה, וצריך לומר שאיסור הטלטול של אוכלין כתמרי דעיסקא נובע מאותו טעם שנאסרו באכילה, דהיינו שהוקצו מאכילה וכמו כן הוקצו מטלטול.⁹ וכן משמע מלשון הרמב"ם (הלכות יום טוב פרק א' הלכה כ') לגבי ביצה שנולדה ביום טוב: "וכשם שאסור לאוכלה כך אסור לטלטלה". אם כן,

9 אבל עיין רש"י (ביצה דף יב ע"א ד"ה ליפלגי, ובדף לז ע"א ד"ה אטו טלטול), שמשמע שגם באוכלין היה שייך לאסור משום הוצאה, אלא שלא גזרו על טלטול אוכלין ומשקין משום שלא יוכלו לעמוד בהן.